

1717

İsirk

hazırlayan: Ayda Gündüz

5 bilemediniz 6 yaşındayım. Koca tentenin altında, elimde pamuk şeker, annemle babamın arasında oturuyorum. Palyaçonun kucağında resim de çektirdim. Her şey olması gerektiği gibi gidiyor. Hah, işte gösteri başlıyor:

Bayanlar baylar, çadırımıza hoşgeldiniz!

"Hoşbulduk"! Aslında bundan o kadar emin değilim... Kafamdan türlü düşünceler geçiyor: "Silindir şapkalı adam frak giymiş; elinde de kılıcı var. Ama bana sorarsanız yanlış yere düşmüş bir penguen benziyor. Koca filin bisiklete binmeyi benim kadar sevdiğini hiç zannetmiyorum. Ormanlar kralı ise ateşli çemberin içinden geçerken ne kadar aslan yürekli hissediyor, bilemiyorum." Soluğumu tutmuş ip cambazının elinde sopasıyla karşıdan karşıya geçişini seyrediyorum. "Yahu, bu strese değer mi diye düşünmüş müdür acaba? Annesi görse, evladım in ordan aşağı demez miydi?" Her neyse... Hiç kimsenin bunları yapmaya o kadar da hevesli olmadığından eminim. Ama hepsinin suratında sticker'la yapılandırılmış gibi bir ifade var. Bunun nesi eğlence... Bir adım ilerisini düşünmek sizi kötü etkileyebilir. Ama gördüğünüz kadarıyla eğlenmeye çalışıyorsunuz. Sigara içip de içine çekmemek gibi. Ben yine de çadırın arkasına, karavanların, kafeslerin içine bakmakta ısrar ediyorum.

Dünyanın en eski eğlencesi başlıyor, yerlerinizi alın! Sirkler aslında yüzyılın değil, yüzlerce yılın değişmeyen eğlencesi. Turuncu tentesi, duyuru afişleri, kostümler, bando hep aynı. Gösterilerde sergilenen numaraları da bildiğimiz kadarıyla hiç değişikliğe uğramadı. Bıçak fırlatma, trapezciler, jonglörler, ip cambazları, palyaçolar, koşan atın üstünde ayağa kalkan kızlar, ateş yutan adam... Aynı, aynı, aynı...

Bir de tabii, bale, polka yapan filler, tüy takmış dört dönen atlar, top döndüren foklar var. Hayvanlar düdüğü kadar karavanlarda zincirlenmiş bir halde seyahat ediyorlar. Gittikleri yol da az buz değil. Ne de olsa uzun turnelere çıkılıyor. Bulundukları sirkler küçüldükçe hayvanların

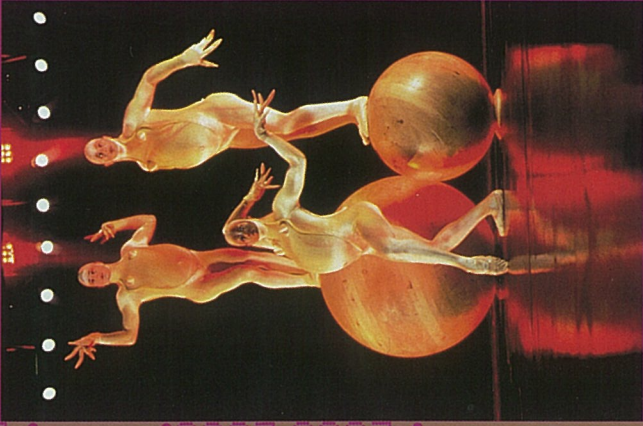
içinde bulundukları koşullar da giderek zorlaşıyor. Su, yemek, bakım, veteriner gibi ihtiyaçları kısıtlanıyor. Çalışmalarının sebebi aslında korkudan başka bir şey değil. Bu yüzden yıllar içinde bir takım facialar da yaşanmış. Bakımsızlıktan hastalanan ya da ölen hayvanlar kadar olmasa da, kızgınlık sonucu çalıştırıldığını öldüren hayvanlar olmuş. Hayvanlar, hayvanat bahçeleri ve sirkler için yaratılmadılar tabii. Hayvan haklarını savunan kurumlar, kampanyalar ve organizasyonlar bu konuda ellerinden geleni yapıyorlar ve özellikle son yıllarda hatırı sayılır sonuçlar da elde ettiler.

Hırlaşmalar, güç gösterileri ve kırık kalp hesaplaşmaları, insanlar arasında da devam etti. Hollywood sirk filmlerinde bile izledik. "Trapez" de Burt Lancaster ve Tony

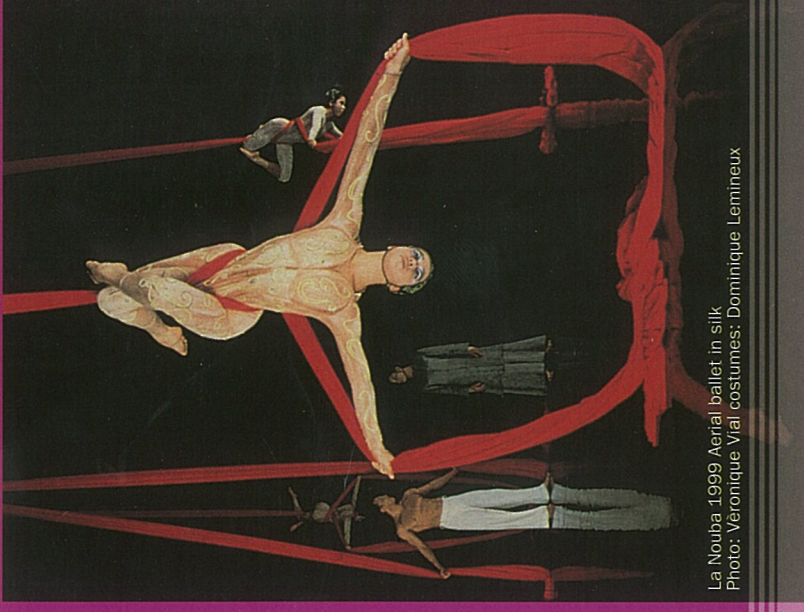
Curtis'in havada uçarak Gina Lollobrigida ile oluşturdıkları aşk üçgeni, "The Greatest Show on Earth" de Charleton Heston'un kısıkaçlık yüzünden Cornel Wilde'in trapez ipini kesmesi, "Lili" de kalbi kırık Leslie Caron'un kuklalar arasında "Hi Lili - Hi Lo" şarkısıyla avuntu bulması; aslında yaşanan gerçek facialar arasında "light" kalıyor. Bir de sirk koşullarının insan hayatlarında açtığı fizikselin de ötesinde, ciddi hasarlar var.

Laterna sesleri arasında hüzün...

Biraz eskilere gidecek olursak, karnaval ve sirklerdeki insan draması daha da acıklı bir hale dönüşüyor. Geçmişte uzun süre, çadır dışı yan gösterilerde, insanların fiziksel hasarlarından birer merak unsuru olarak yararlanıldı. Hilkat garibelerinin şok edici görüntüleri bazılarını dehşete düşürdü, bazılarını ise güldürdü. Nasıl olursa olsun, sirk yöneticileri onlarla merak uyandırmayı başardılar. Onların hayat öykülerini, abartarak ya da dramatikleştirerek, ilgi toplayacak birer hikayeye dönüştürüp insanlara anlattılar. Kurbacı Çocuk, Buda Bebek, Ters Adam, 4 Bacaklı Kız ve niceleri, ilgi çekici isimlerle ve ilüstre edilmiş afişlerle geniş kalabalıkları yakaladılar, vitrinlerde insanlara gösterildiler. İnsan muamelesi görmeden, çalıştırıldıkları zorbalıklarını, sadece yaşayabilmek için acılar içinde kullandılar.

arque du soleil "mystère" "femmes enceintes"
Photo: Al Selb costumes: Dominique Lemineux

La Noubia 1999 Aerial ballet in silk
Photo: Véronique Vial costumes: Dominique Lemineux

Aslında sirk filmlerinin en ÇARPICI örneği olan ve 1932 yılında çevrilen “Freaks” (Garibeler), bu dönemi anlatıyor. Film, sirkte yaşayan bir takım hilkat garibeleri arasında geçiyor. En tüyler ürperten tarafı ise, oyuncularının gerçekte de böyle yaşamak zorunda olan insanlar arasından seçilmesi. İngiltere’de 1968’e kadar gösterimi yasaklanmış. Sakallı Kadın, Solucan Kız, Adam-Kadın, Kuş Kız, Kolsuz Mucize, Kaplumbağa Kız, Cüce, Sivri Kafa, Yarım Çocuk, Yaşayan Gövde, İskelet Adam, filmin oyuncularını...

Bir karnaval sırasında bağıra çağırıp garip bir yaratık göstermek için insanları etrafına toplayan adam, onların dehşeti karşısında Tavuk Kadın’ın öyküsünü anlatmaya başlar: Kleopatra eskiden karnavalın güzeller güzeli trapez yıldızıdır. Çalışan tüm garibelere kötü davranır. Hans adındaki cüceden para sızdırmak için onunla flört eder. Hans’ın kendi gibi cüce olan nişanlısı Frieda, Hans’ı uyarmaya çalışsa da bir türlü dinletemez. Bu arada karnavalın sevimli fok terbiyecisi Venüs, güçlü Herkül’ün aslında kötü biri olduğunu anlayarak karavanını terkeder. Palyaço Phroso ile yakın dost olur ve ikisi diğer arkadaşlarını kötülüklerden korumaya karar verirler. Arada mutlu olaylar da yaşanmaktadır yine de. Mesela İskelet Adam ve Sakallı Kadın’ın uzun saçlı bir çocukları olur. Derken, Herkül ve Kleopatra bir aşk macerası yaşamaya başlarlar. İkisi birden, Kleopatra’yı ciddiye aldığı için Hans’la alay etmeye başlarlar. Ancak Frieda, Hans’ın gerçekten bir mirasa konmak üzere olduğunu ağzından kaçırınca, Kleopatra Hans’la evlenir. Kutlama sırasında Kleopatra ve Herkül sarhoş olup herkesin ortasında birbirleriyle kokaşmaya devam ederler. Hans yıkılmıştır. Kleopatra tüm garibelerle alay eder. Hans sonunda mirasa kavuştuğunda, Kleopatra ona ilaç diye

kandırarak her gün yavaş yavaş zehir vermeye başlar. Ancak Hans durumu anlayıp zehirini her gün o gittikten sonra tükürür. Bu arada diğer garibelerin de kızgınlığı giderek artmaktadır. Firtınalı bir gecede Herkül, Venüs’ün karavanına girerek ona tecavüz etmeye kalkışır. Araya Phroso girer, kavgaya büyür. Karavan devrilir. Herkül bıçakla yaralanır ve ormana kaçar. Sivri Kafa, Yarım Çocuk ve Yaşayan Gövde onu kovarlar. Herkül kurtulamaz. Bu arada diğer garibeler de Kleopatra’yı sıkıştırırlar ve onu öyle bir hale getirirler ki, tıpkı bir tavuğa benzer. Artık o da gerçek bir garibedir.

Tahmin edilebileceği gibi, zamanla hilkat garibelerini eğlence unsuru haline getirmek, toplum tarafından daha az kabul edilir bir hale geldi. Bu kez sirk sahipleri hayvanların anormalliklerinden yararlanmayı denediler. Ancak bu, pek tutmadı. Aslında, “hep aynı” dememize rağmen sirklerin geçirdiği evreler, bize onların epeyce değiştiğini gösteriyor. Sirkler garibelere gelene kadar bile epey badireler atlattılar.

Hipodromdan tenteye...

Eski Roma’da özgürlükleri için ölümüne dövuşen atletler, hayvan düelloları ve araba yarışları ile başlayan sirk fikri, Avrupa’nın karanlık yılları dışında hep ilgi gördü. Aslında, 18. yy’a kadar geniş kadrolu sirkler yoktu. Bir akordeoncu, bir gösterici ve bir fuar pavyonu, sirk kurmak için yeterliydi. Pazar alanlarında ve panayrlarda evcilleştirilmiş hayvanlarıyla gösteri yapanlar, akrobatlar, laterna sesleriyle karnaval coşkusu arttı. 19. yy’ın başında ise karnaval eğlencesinin üstüne bir tente gerildi. Bir zamanlar yürüyüşlerin, araba yarışlarının yapıldığı hipodrom mantığı ile sahne dairesel bir show alanına dönüştü. Tente seyahat etmeyi de kolaylaştırdı. Endüstrileşme, ekonomide devleşme, göç ve genişleme sonucunda, özellikle Amerika altın çağını yaşarken tenteler büyüdü, vagonlar çoğaldı. Hem de uçan insan topları ve trapezciilere izin verecek kadar... Ve sonunda bir adam, sirkli en popüler eğlence hadisesine döndürmeyi başardı. Garibeleri ise aciz değil, kahraman olarak tanıtmayı seçti. Barnum’un büyük reklam kampanyaları, sirk tarihine adını yazdırdı; daha doğrusu kazıdı.

Müzelik bir adam

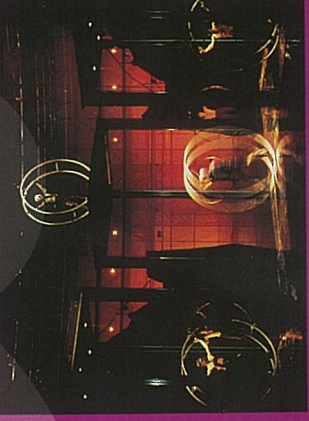
Barnum ilk başarısını Parmak Tom’la yakaladı. Charles Stratton, sadece 62 cm. uzunluğunda ve 6.5 kilo ağırlığında bir cüceydi. Barnum Connecticut’ta onu bulduğunda, marangozlukla uğraşıyordu. Parmak Tom ismini de ilgi toplamak için koydu. Ona dans edip şarkı söylemeyi, mim sanatını ve oyunculuğu öğretti. Birlikte Amerika’yı dolaştılar. Barnum, halkı daha çok meraklandırmak için Parmak Tom’u “egzotik bir Avrupalı” olarak tanıttı ve herkese onun İngiliz olduğunu söyledi. Bu başarılı yolculuğun ardından Avrupa turnesi başladı. Herkes

01//12//99
03//01//0003//01//00//
Issue 17 time 00:12
2000:

OLD-TIME CIRCUS COWBOYS

Saltim banco Photo cr  dit: A L Seib

La Nouba 1999 German wheel
Photo: Veronique Vial
Costume: Dominique Lemineux

Alegria "clowns" Photo: A L Seib Costume: Dominique Lemineux

bu parmak kadar adamı görmek için sabırsızlanıyordu. Ancak Barnum, başlangıçta sadece önemli g  rd    bir takım insanlara davetiyeler gönderdi. Davetsiz misafirler geri   vrildi. 2 yıl içinde Parmak Tom, aralarında Amerikan Başkanı Abraham Lincoln, İngiltere Kraliçesi Victoria ve Prens Albert'in de bulunduğu pek çok özel kişiye gösteriler yaptı. Barnum yeni gösteriler için 2 c  ceyle daha anla  tı. Bunlardan Lavinia, Parmak Tom'la evlendi. Basın, d    nleriyle yakından ilgilendi.

Barnum'un bir başka keşfi ise, Joice Heth idi. Söylentilere göre Bayan Heth, 161 yaşındaydı ve George Washington'un babasına dahi hizmet etmiş bir k  leydi. Barnum onu sahibinden 1000 dolara satın aldı. Bayan Heth, insanlara saatlerce George Washington'un çocukluk anılarını anlatarak ve Baptist Kilisesi   yesiye  in öğrendiği şarkıları söyleyerek hatırı sayılır bir kitle topladı. Sonunda   d    nde, doktorlar onun ya  ının aslında 80'den fazla olmadığına yemin edebilirlerdi. Bayan Heth'in gerçek ya  ı ne olursa olsun, Barnum yine bombayı patlatmıştı.

Barnum, 1870'de 60 ya  ına geldiğinde P.T. Barnum's Grand Travelling Circus'u kurdu. Aralarında dünyanın en büyük devi 2.60'lık Eddie'nin de bulunduğu pek çok göstericiyi etrafında topladı. Amerika'yı ve Avrupa'nın birçok ülkesini dolaştı. Bu turların ardından yine ünlü bir sirk olan Bailey Sirk'i ile birleşti ve İngiltere'de "Dünyanın En Büyük Show'u" adındaki gösterisine başladı. Sonunda, New York'un göbeğinde "Barnum Amerikan Müzesi"ni kurdu.

Hayaller   adırlardan dışarı taşıyor...

Barnum Müzesi'nin 2000 yılı programında özel bir bölüm var: "Shocked & Amazed: The World of Show". Yetkililer bu show'u, 19.yy 'da insanların özel yetenek ve garipliklerini sergiledikleri gösterileri hatırlatmak için d  zenlemi  iler. Bu yolla sirk ve karnavalların tarihsel gelişimini, göstericilerin fiziksel

özelliklerini meslek haline getirerek nasıl kariyer çizdiklerini, sonunda da 21. yüzyıla girerken karnaval ve çadırlardan sokaklara geçişlerini anlatmayı amaçlıyorlar.

Bu arada; Parmak Tom, Şirin Şişman Marie, Kolsuz Charles, Siyamli İkizler Chang ve Eng'i, devleri ve cüceleri tanımak isterseniz, Barnum Müzesi'ndeki bu show, 8 Ocak 2000'e kadar sürüyor.

Gerçekten de geleneksel sirkler artık müzelik olmaya başladı. Henüz geleneksel olanı ortadan kaldırmasalar da yeni ortaya çıkan sirkler, sürüp giden alışılmışı kırarak, sirk sanatlarını günümüz değerlerine ve zevklerine taşıyor, gösterilerini şölene dönüştürüyorlar. Bunların arasında özel olduğu tartışılmaz bir tanesi var ki, perdelerini her açışında sanki güneş yeniden doğuyor.

Muhteşem kostümler, rüya gibi setler, sihirli bir ışklandırma, büyüleyici müzik... ve show yeniden başlıyor!

Cirque du Soleil... 15 yıl önce birkaç gezginin başlattığı gösteri bugün

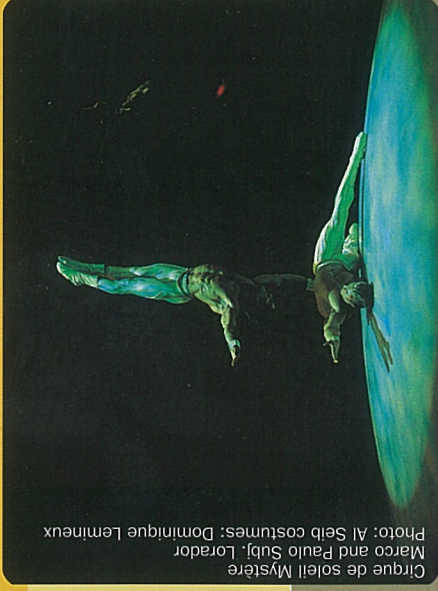
içinde 2000'e yakın kişinin yer aldığı bir fenomene dönüştü. 1984'de Kanada'da (Quebec) yeteneklerini ve rüyalarını birleştiren bir grup sokak göstericisi, zamanla fikirlerin ve teknolojinin alışverişi edildiği bir festivale doğru yol aldılar. Çadırların ötesine geçip büyük prodüksiyonlu setlerini kurdular. Dünyanın en iyi dansçıları, sporcularını, yaratıcı insanlarını toplayıp sirkten yeniden icat ettiler. Ateş yutanlar, palyaçolar da yok değil ama burası bambaşka bir dünya. Çalışanları arasında havanlar yer almıyor. Gösterileri bütünüyle insana ait bir enerji... 18 milyon üstünde seyirci ve onlarca ödül, kazandıkları başarının hiç de haksız olmadığını gösteriyor. Pek çok kişi, onların sirke büyük bir reform getirdiklerine inanıyor.

Cirque du Soleil'in bugün, Montreal, Amsterdam, Las Vegas, Singapur, Orlando ve Mississippi-Biloxi'de merkezleri var. Organizasyondan yapıma, performansdan pazarlamaya kadar herşey kendi bünyelerinde mükemmeliyetçi, inanılmaz bir takım tarafından yürütülüyor. Her yeni tema, sahneye ait her detay, yaratıcı ve üretici merkez olan Montreal'deki "Cirque du Soleil International Headquarters" tarafından belirleniyor. Set ve kostüm yapımında sayısız tasarımcı, sanatçı ve işçi onlara destek veriyor. Yayınları, gösterilerinin soundtrack'leri, aksesuarları dünyanın her yerinde büyük ilgi görüyor. Florida'daki Disney World'de butikleri var. Web sitesinden gösterileri ve turne programları hakkında bilgi almak, bilet rezervasyonu ve alışveriş yapmak mümkün.

Cirque du Soleil'in, sürmekte olan gösterileri dışında bir de yöneticileri tarafından hazırlanan "Cirque du Monde" programları var. Her yıl kutularındaki toplam gelirin %1'ini, dünyanın (Brezilya, Meksika, Fildişi Sahili, Kamerun, Güney Afrika gibi) çeşitli ülkelerde yaşayan, zor durumdaki gençlerle alternatif sirk sanatları çalışmalarını için kullanıyorlar.

Barge Joan Marcus

Cirque de Soleil Mystère
Marco and Paulo Subj. Lorador
Photo: Al Seib costumes: Dominique Lemineux

Quidam/Europe German Wheel
Photo: Al Seib costumes: Dominique Lemineux

Cirque du Soleil,

Mystère

La Noubia

O - Las Vegas

Alegria

Quidam

Dralion

Saltimbanco

bu yıl toplam 4 kıtada 7 değişik show yapıyor. Bunlardan 4'ü yerleşik show'lar. Diğer 3'ü ise dünyanın çeşitli bölgelerinde tur halinde.

- Las Vegas, Treasure Island - Zamanın başından beri gizem...
- Orlando - Rüyaların kabuslarla beraber uyuduğu, tüm öykülerin öyküsü...
- Bütün dünya su ve sahne de bütün dünya...
- Mississippi-Biloxi - Mutlu ve coşkulu Alegria gençlerinin yüzyıllara meydan okuyuşu...
- Avrupa Turu - Yeni zaman dilimine girerken insanların ait oldukları yeri keşifleri...
- Kuzey Amerika Turu - Eski Çin geleneği ile Cirque du Soleil'in avant-garde yaklaşımının birleştiği, yaşamı sağlayan 4 elementin (su, hava, ateş, toprak) kutlaması...
- Asya-Pasifik Turu - Bir kaleidoskop içinde, olabilecek benzerlikler, farklılıklar, uyum ve insan...

Anlaşılan, gösteri devam etmeli!

Dünya geliştikçe sirkler de değişmeye devam edecek gibi gözüküyorlar. Sokaklarda başlayıp pavyonların, vagonların, tentelerin içine girdiler. Şimdi ise tekrar dışarı çıkıp olabilecek her mekanın tadını çıkarıyorlar. Ve galiba bugünün normlarında doğru ve iyi olanı buluyorlar. Sirkten ateşi göstericilerin kalbinde 2000 yıldır derin, derin yanmaya devam

ediyor. Aynı onları seyretmekten keyif alan izleyicileri gibi... Ve galiba insan ruhu geliştikçe dünya eğlencesine ışık tutmaya devam edecek. ■